

EBEDİYET

(الأبدية)

Allah Teâlâ'nın
sonsuz oluşu yanında
hâricî vücutları son bulan
mümkün varlıkların mahiyetlerinin
ilm-i ilâhîde devam ettiğini
ifade eden bir terim

(bk. EZELİYET; SERMEDÎ).

EBÛ AVN el-HORASÂNÎ

(أبو عون الخراساني)

Ebû Avn Sâhibü'd-devle Abdülmelik
b. Yezîd el-Horasânî el-Ezdî
(ö. 168/784-85)

Abbâsî ihtilâlinin önde gelen dâî,
kumandan ve valilerinden.

Daha çok Ebû Avn künyesiyle bilinir. Horasânî nisbesiyle meşhur olmakla birlikte Cürçânî, Ezdî, Atekî nisbeleriyle de anılır. Ezd kabilesine mensup Hunâ' boyunun âzatlısı olduğu ve Abbâsî ihtilâl hareketi öncesi Cürçân'da yaşadığı bilinmektedir. Abbâsî davetinin ilk dönemlerinde Cürçân'da bölgenin baş dâîsi Bükeyr b. Mâhân tarafından hizmete alındı, Cürçân'da Abbâsîler'in en önemli dâîsi haline geldi ve on iki nakîbden biri oldu. Muhammed b. Ali'nin ölümünün ardından yerine geçen oğlu İbrâhim el-İmâm'ı Cürçanlı Şîîler ile birlikte 125'te (743) Mekke'de ziyaret etti, ancak Emevî aleyhtarî faaliyetleri yüzünden Emevî Halifesi II. Mervân'ın emriyle bölge valisi tarafından tutuklandı.

129'da (746) Ebû Müslim Horasan'da Abbâsî ayaklanmasını başlatınca Ebû Avn, İmam İbrâhim'in emri üzerine Cürçân'daki Abbâsî taraftarlarından topladığı mallarla birlikte Ebû Müslim'in ordusuna katıldı (Taberî, VII, 363). Kahtabe b. Şebîb'in ordusunda Cürçân askerlerinden oluşan birliğin kumandanlığını yaptı. Kahtabe'nin yanında Ebîverd, Tûs, Nişâbur ve Cürçân'ın zaptında bulundu. 131 (748-49) yılında Kahtabe kendisini Rey ile Hemedan arasındaki Destabâ'da toplanan Hâricîler üzerine gönderdi. Hâricîler'i bozguna uğratan Ebû Avn Ebher'e ulaştı ve orada üç ay kalıp bölgede güvenliği sağladı. Ebher'de iken, Kahtabe'nin emriyle İsfahan'ı ele geçirecek olan Âmir b. İsmâîl'e yardım için 500 kişilik bir askerî birlik gönderdi. Kahtabe Nihâvend'i almaya çalışırken Ebû Avn'ı Mâlik b. Tarîf'le birlikte büyük bir orduyla Şehrîzor'a yolladı. Ebû Avn yapılan savaşta Emevî Valisi Osman b. Süfyân'ı öldürüp bölge ile aynı adı taşıyan şehri zaptetti (Belâzürî, III, 137). Ardından son

Emevî halifesi II. Mervân ile mücadele eden ordunun kumandanlığına getirildi. 132 yılı Saferinde (Eylül-Ekim 749) Musul'a yönelen Ebû Avn, Musul'un zaptından sonra el-Cezîre bölgesinin diğer şehirlerini de ele geçirmek için seferber oldu. Bunu haber alan II. Mervân da Harran'dan ayrılarak bölgedeki bütün Emevî taraftarlarını yanında topladı ve iki ordu Büyük Zap Suyu civarında karşı karşıya geldi. Yapılan savaşta Abbâsîler'in zafer kazanmasında Ebû Avn önemli rol oynadı. Daha sonra el-Cezîre ve Suriye'deki şehirlerin zaptına katıldı. Bazı kaynaklarda onun, Emevî Halifesi Mervân'ı takip ederek Dimaşk şehrine kadar geldiği ve pek çok kişiyi öldürdüğü rivayet edilir (Dîneverî, s. 366).

Abbâsî orduları başkumandanı Abdullah b. Ali b. Abdullah ve kardeşi Sâlih'in, Dimaşk'ın ele geçirilmesinin ardından Filistin'deki Ebûfutrus nehri kenarında Emevîler'i bozguna uğrattığı savaşta Ebû Avn da ordu kumandanlarından biriydi. Ebû'l-Abbas es-Seffâh, Sâlih b. Ali'yi II. Mervân'ın peşinden Mısır'a gönderdiğinde Sâlih ordusunun öncü birliğinin başına Ebû Avn'ı getirdi. Taraflar arasında meydana gelen şiddetli savaşta Mervân'ın ordusu bozguna uğradı. Daha sonra yakalanıp öldürülen Mervân'ın başı Ebû Avn'a gönderildi. Ebû Avn Fustat'ın kuzeyinde ileride Asker diye adlandırılacak olan, cadeleri ve çarşılarıyla meşhur bir dış mahalle tesis etti. Burası daha sonra Abbâsî idarecilerinin Mısır'daki ikametgâhı oldu. Ebû Avn mahalleyi iskân ederek bir yapılaşma projesi başlattı. Bu projede bir su kanalı, dârülmâre ve bir mescid de (Mescid-i Avf) vardı. Ebû Avn, 133'te (751) Halife Ebû'l-Abbas tarafından Sâlih b. Ali'nin yerine Mısır valiliğine tayin edildi (Kindî, s. 101).

Ebû Avn 5 Rebîülâhîr 136'da (8 Ekim 753) valilikten azledildi, yerine Filistin ve İfrîkiye valiliği uhdesinde bırakılan Sâlih b. Ali tayin edildi. Sâlih b. Ali onu bir ordunun başında Abbâsî hâkimiyetini kurmak için Kuzey Afrika bölgesine yolladı. Ancak Halife Ebû'l-Abbas es-Seffâh'ın aynı yıl ölümü üzerine Mısır'a geri çağırıldı. Ebû Avn ordusuyla önce Berka'ya geldi, orada bir mescid yaptırdı ve Mısır'a döndü. Hemen sonra Hâricî Hakem b. Dab'an el-Cüdâmî'nin ayaklanmasını bastırmak için Filistin'e gönderildi ve isyan kanlı bir şekilde bastırıldı. Ardından Mısır valiliğine tayin edildi. Ebû Avn 26 Ramazan 137'de (15 Mart 755) Mısır'a girip Asker şehrine yerleşti. Yeni halife Ebû Ca'fer el-Mansûr 15 Rebîülevvel 141'de (26 Temmuz 758)

Ebû Avn'ı görevden alıp yerine Abbâsî nakiblerinden Ebû Uyeyne Mûsâ b. Kâ'b et-Temîmî'yi görevlendirdi. Ebû Avn, aynı yıl Horasan Valisi Abdülcebbar el-Ezdî'nin isyanını bastırmak üzere Mansûr'un mevlâsı Ebû'l-Hâsib'le birlikte Horasan'a gönderildi. Ayaklanma bastırılınca her ikisi de halife tarafından bu sırada Taberistan'da başlatılan diğer bir ayaklanmayı bastırmakla görevlendirildi. Taberî'nin kaydettiği (VII, 547), Ebû Avn'ın 144'te (761-62) Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'a Horasan'dan gönderdiği bir mektup onun bu sırada Horasan valisi olduğu şeklinde yorumlanmıştır (*The Encyclopaedia of Islam Three*, fas. 1, s. 22). Ebû Avn mektubunda Horasan ahalisinin kendisine ilgi göstermeyip Ehl-i beyt'ten Muhammed b. Abdullah el-Mehdî'ye meylettğini bildirdi, bunun üzerine halife yanında hapsedtiği Muhammed b. Abdullah'ı öldürttü. Ebû Avn'ın oğlu Avn da Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından sarayda görevlendirildi.

Üstâzsîs'in 150 (767) yılında Horasan'da başlattığı büyük isyanın bastırılmasında önemli rol oynayan Ebû Avn 152'de (769) bölge valiliğinden azledildi. 159'da (776) yeni halife Mehdi-Billâh onu yine Horasan'da ulûhiyyet iddiasıyla ortaya çıkan Mukanna' üzerine gönderdi, ancak başarılı olamayınca yerine Muâz b. Müslim'i tayin etti. Humeyd b. Kahtabe'nin ölümünün ardından halife tarafından aynı yıl ikinci defa Horasan valiliğine getirildi, fakat ertesi yıl azledildi (Taberî, VIII, 128). Ebû Avn emrindeki Cürçân asıllı askerleriyle birlikte Horasan'dan Bağdat'a döndü ve halifenin kendisine tahsis ettiği bölgeye yerleşti. Burası Rabazu Ebû Avn diye isimlendirilmiştir. Ebû Avn 168 (784-85) yılında Bağdat'ta vefat etti (Yezîd b. Muhammed el-Ezdî, s. 252). Ancak Taberî Halife Mehdi'nin onu 169'da (785-86) hasta yatağında ziyaret ettiğini rivayet eder (*Târîh*, VIII, 180). Gerek Abbâsîler'in iktidarı ele geçirmesi gerekse ilk dönemde devletin temellerinin atılması ve yerleşmesinde önemli rolü olan Ebû Avn kaynaklarda alçak gönüllü, güzel ahlâklı, sadık bir kişi olarak tanıtılır. Halife Mehdi yaşantı tarzı ve sonsuz sadakati sebebiyle ona karşı saygılı davranmış, onu kendisi için gümüş veya altından bir ev inşa edilmeye lâyık biri olarak nitelemiştir (*a.g.e.*, a.y.).

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayât, *Târîh* (nşr. Mustafa Necib Fev-vâz), Beyrut 1995, s. 285, 291; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1415/1995, s. 162, 185, 269; Fesevî, *el-Ma'rife ve'l-târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Medine 1410/1990, I, 136; Belâzürî, *Ensâb*, III,

134-137; Dîneverî, *el-Ahbârü't-tuvâl*, s. 366-367; Ya'kübî, *el-Büldân* (nşr. M. Emîn Dannâvî), Beyrut 1422/2002, s. 42, 138; *Ahbârü'd-devleti'l-Abbâsiyye* (nşr. Abdülazîz ed-Dürî – Abdülcebâr Muttalibî), Beyrut 1971, tür.yer.; Taberî, *Târih* (Ebü'l-Fazl), VII, tür.yer.; VIII, 31-38, 116, 123, 128, 180; İbn A'sem el-Küfî, *el-Fütûh*, Beyrut 1406/1986, VIII, 355-356, 360-361; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd* (nşr. Abdülmecîd et-Terhîni – Müfîd M. Kumejha), Beyrut 1404/1983, V, 223-224; Yezîd b. Muhammed el-Ezdi, *Târihu'l-Mevşil* (nşr. Ali Habîbe), Kahire 1387/1967, s. 125-126, 129, 132, 134-135, 140, 236, 252; Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 249, 303; a.mlf., *Mürücü'z-zeheb* (nşr. Müfîd M. Kumejha), Beyrut 1986, III, 298-299, 310-311; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), s. 96, 101, 102-103, 105-106, 355; İbn Miskevî, *Tecâribü'l-ümem* (nşr. Ebü'l-Kâsım İmâmî), Tahran 2000, III, 323, 324, 330, 446-447; VII, 301, 302, 305, 315, 322; VIII, 230, 237; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşq* (Amrî), XV, 10, 20; XXV, 6; XXXVII, 180-182; LVII, 346; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), VII, 301-302, 321; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1977, III, 25; IV, 123; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, tür.yer.; VI, 39, 41, 46; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 443; E. L. Daniel, *The Political and Social History of Khurasan under Abbasid Rule: 747-820*, Minneapolis 1979, s. 40-41, 48, 76, 135, 142; Abdülazîz ed-Dürî, *el-Aşrû'l-Abbâsiyyü'l-evvel*, Beyrut 1997, s. 46-47, 52; K. V. Zetterstéen, "Abü 'Awn", *EP* (İng.), I, 108; R. W. Bulliet, "Abü 'Awn", *EI*, I, 260-261; Elad Amikam, "Abü 'Awn 'Abd al-Malik b. Yazîd al-Khurasânî", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2010, fas. 1, s. 19-25.

OSMAN AYDINLI

EBÜ BEKİR b. SÂLİM

(أبو بكر بن سالم)

Ebü Bekr b. Sâlim b. Abdillâh b. Abdirrahmân es-Sekkâf el-Alevî el-Hadramî (ö. 992/1584)

Yemenli âlim, sûfî ve şair.

13 Cemâziyelâhir 919'da (16 Ağustos 1513) Yemen'in Hadramut bölgesindeki Terîm şehrinde doğdu. IV. (X.) yüzyıldan günümüze kadar Yemen'in dinî, fikrî, ilmî, idarî ve siyasî hayatında önemli rol oynayan, Hicaz'dan Hindistan'a kadar olan sahada faaliyet gösteren Bâ Alevî ailesine mensuptur. Kaynaklarda şeceresi, Alevî ailesinin kurucusu kabul edilen Alevî b. Abdullâh (Ubeydullâh b. Ahmed b. İsa el-Muhâcîr'e dayandırılır. Alevî b. Abdullâh'ın soyu da Ca'fer es-Sâdik kanalıyla Hz. Peygamber'e ulaştırılır (Abdullâh b. Muhammed b. Hâmid es-Sekkâf, s. 167-168).

Ebü Bekir, başta Ömer Bâ Şeybân, Abdullâh b. Muhammed b. Sehl Bâ Kuşeyr, Ahmed b. Alevî Bâ Cahdeb, Ma'rûf b. Abdullâh Bâ Cemâl, Muhammed b. Abdullâh Bâ Mahreme olmak üzere birçok hocadan

ders aldı. Babası Sâlim b. Abdullâh'tan Aleviyye şeyhi Ahmed Şehâbeddin b. Abdurrahman b. Ali'den Medyeniyye hilâfeti aldı. Yirmili yaşlarda Terîm'in 15 km. doğusundaki İ'nât köyüne yerleşerek öğretim ve irşad faaliyetine başladı, şöhreti kısa sürede çevreye yayıldı. Yemen'in çeşitli bölgelerinden, Hindistan ve Kuzey Afrika'dan kendisine birçok talebe geliyordu. Böylece İ'nât köyü büyük bir yerleşim alanına dönüştü. En meşhur talebeleri Ahmed b. Muhammed el-Habeşi, Abdurrahman b. Muhammed el-Cufrî, Muhammed b. Alevî, Abdurrahman el-Bîd eş-Şihri, Yûsuf el-Kâdî, Hasan Bâ Şuayb, Ahmed b. Sehl, Muhammed b. Sirâceddin'dir (Şillî, II, 59).

Kaynaklarda Ebü Bekir b. Sâlim'in âlim ve büyük bir sûfî olduğu, Hadramut'taki birçok seyyid ailesi gibi malını mülkünü fakirlere dağıttığı, evinde her gün yüzlerce kişiye yemek verdiği kaydedilmektedir. İdareciler nezdinde büyük itibar gören Bâ Alevî ailesinin diğer fertleri gibi Ebü Bekir b. Sâlim'in de dönemin yöneticileriyle arası iyiydi. Hadramut'un büyük bir kısmına hükmeden Kesîrîler ailesinden Sultan Ömer b. Bedr Bû Tüveyrik ile aralarında çok sıkı bir ilişki vardı. Yemen'de özellikle Zebîd ve Hadramut bölgelerinde yetişen hemen bütün sûfiler gibi Ebü Bekir de İbnü'l-Arabî'nin fikirlerinden etkilenmiş, vahdet-i vücûd, hakikat-i Muhammediyye, insân-ı kâmil gibi konular üzerinde durmuştur. 27 Zilhicce 992'de (30 Aralık 1584) İ'nât köyünde vefat eden Ebü Bekir'in mezarının üzerine büyük bir türbe inşa edilmiştir.

Eserleri. 1. *Mi'râcü'l-ervâh ile'l-men-heci'l-veđđâh*. Hakikat-i Muhammediyye, mürşidin gerekliliği, tevhid, keramet, insân-ı kâmil, aşk, ruhların teşekkülü, ilm-i mükâşefe, ilm-i ledün, Kitap ve Sünnet'e bağlı olma gibi konuları içeren eser Ahmed Ferîd el-Mezîdî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 2013). 2. *Fethu'l-mevâhib ve buğyetü maţlabi't-ţâlib*. 3. *Miftâhu's-serâ'ir ve kenzü'z-zehâ'ir* (Kahire 1964). 4. *Me'âricü't-tevhîd*. Ebü Bekir b. Sâlim'in Terîm'deki Mektebetü'l-Ahkâf'ta bulunan divanından bir şiiri Abdullâh Muhammed el-Gazzâlî neşretmiştir (bk. bibl., eserlerinin yazma nüshaları için bk. Abdullâh b. Muhammed el-Habeşi, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî*, s. 321).

Ebü Bekir b. Sâlim hakkında menâkıb türü eserler kaleme alınmış olup bazıları şunlardır: Abdullâh b. Ebü Bekir Bâ Şuayb el-Vâsıtî, *ez-Zehrü'l-bâsim fi rüba'l-cennât fi menâkıbi's-şeyh Ebî Bekr b.*

Sâlim Mevlâ 'Înât; Muhammed b. Abdurrahman b. Sirâceddin el-Hadramî, *Bü-lûgu'z-zafer ve'l-meğânim fi menâkıbi Ebî Bekr b. Sâlim*; Abdullâh b. Ahmed el-Heddâr, *el-Cevâhir fi menâkıbi şeyh el-ekâbir* (Kahire 1391/1971); Abdullâh b. Ahmed b. Cendân, *el-Vüfûdü'l-vâride 'alâ seyyidinâ Ebî Bekr b. Sâlim es-Sekkkâf* (Şillî, II, 61; Ayderûs b. Ömer el-Habeşi, II, 962).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü Bekir b. Sâlim, *Mi'râcü'l-ervâh ve'l-men-hecü'l-veđđâh* (nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Beyrut 2013, tür.yer.; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, s. 368-369; Şillî, *el-Meşre'u'r-revî fi menâkıbi Benî 'Alevî*, Kahire 1982, II, 58-62; Abdullâh b. Muhammed b. Sâlim Bâ Kesîr el-Kindî, *Rihletü'l-eşvâki'l-kaviyye ilâ mevâini's-sâdeti'l-Aleviyye* (nşr. Abdullâh b. Muhammed b. Hâmid es-Sekkâf), Beyrut 1405/1985, s. 45-47; Ayderûs b. Ömer el-Habeşi, *'İkdu'l-yevâkıti'l-cevheriyye ve simtü'l-ayni'z-zehebîyye bi-zikri tarihî's-sâdâti'l-Aleviyye* (nşr. Muhammed b. Ebü Bekir b. Abdullâh Bâ Zîb), Amman 1432/2011, II, 960-965; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 238; R. B. Serjeant, *The Saiyids of Hadramawt*, London 1957, s. 17-18; Sâlih el-Hâmid, *Târihu Hađramevt*, Cidde 1388/1968, I, 68, 69; Abdullâh Muhammed el-Habeşi, *eş-Şüfiyye ve'l-fukahâ' fi'l-Yemen*, San'a 1396/1976, s. 70, 80; a.mlf., *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 321; Abdurrahman b. Ubeydullâh es-Sekkâf, *Mu'cemü'l-büldâni Hađramevt*, San'a 2002, s. 555; Abdullâh b. Muhammed b. Hâmid es-Sekkâf, *Târihu's-şu'arâ'i'l-hadramiyyin*, Kahire 2004, I, 167-171; Emîn b. Ahmed es-Sa'dî, *eş-Şüfiyye fi Hađramevt*, Riyad 2011, s. 125-128; Amin Buxton, *Imams of the Walley*, Western Cape 2012, s. 36-40; Abdullâh Muhammed el-Gazzâlî, "Ebü Bekir es-Sekkkâf ve Tâ'riyyetüh", *MMA* (Küveyt), XL/2 (1417/1969), s. 111-140; Kazuhiro Arai, "Abü Bakr b. Sâlim", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2010, fas. 1, s. 25, 26.

MEHMET YILDIZ

EBÜ GUDDE, Abdülfettâh

(عبد الفتاح أبو غدة)

Ebü Zâhid Abdülfettâh b. Muhammed b. Beşîr Ebî Gudde el-Kureşî el-Mahzûmî (1917-1997)

Halepli âlim.

9 Mayıs 1917'de Halep'te doğdu. Sahâbî Hâlid b. Velîd'in soyundan geldiği kaydedilir. Babası dokuma ticareti yapıyordu. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra çalışma hayatına atıldı. On dokuz yaşında iken ticareti bırakıp Halep'in ünlü Hüsreviyye Medresesi'ne kaydoldu. Buradan mezun olunca (1942) Kahire'ye giderek Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde okudu (1944-1948). Aynı üniversitenin Arap Dili